

Esterházy János, a Felvidék mártír politikusa

II. rész

Krisztusi lelkülettel

Esterházy János, bár több esetben is elme- nekülhetett volna a rá váró súlyos megpróbáltatások elől, minden esetben a szülőföldhöz való hűséget választotta, mint ahogy az Egyesült Magyar Párt napilapjában, a Pozsonyban megjelenő *Új Hírek*ben írta az első bécsi döntés utáni napokban: „Egy pillanatig sem foglalkoztam ezzel a gondolattal, mert elválaszthatatlanul összenőttem azzal a talajjal, amely talajon ringott az én bölcsőm, és amelynek sorsával, boldogulásával egybeforrott lelkemnek, szívemnek legkisebb része is, egész énem, egyéniségem, minden gondolatom, vágyam és reménységem.”¹

Elhatározása tudatos döntések sorozatán át vezető, erkölcsi érvekkel alátámasztott vállaláson alapult. A vele együtt Szlovákiában maradt magyaroktól ugyanakkor azt kérte: „Szívünk, lelkünk nagy kincsét, nemzeti öntudatunkat és Krisztus Urunkba vetett hitünket ne tévesszük szem elől egy pillanatra sem. Ápoljuk, őrizzük ezt, mert ez az egyetlen pozitív érték, amelyet senki el nem vehet, és amelynek varázslatos ereje átsegít a legnehezebb megpróbáltatásokon is.”² Márpedig megpróbáltatásból egyre több került az útjába. Arról, hogy Isten akaratában megnyugvó lélekkel fogadta a próbatételeket, több levél és feljegyzés is tanúskodik. Nővérének, Lujzának így írt a Szovjetunióból hazatérve a pozsonyi járványkórházból: „A háború vége felé, körülbelül, amikor a pesti ostrom kezdődött, akkor kezdtem imádkozni azért, hogy a jó Isten engedje meg, hogy szenvedések és nélkülözések árán méltóvá váljak arra, hogy Őt megtisztulva követhessem.

És mivel ezt kértem, ezért imádkoztam, mikor az oroszok elszállítottak, és aztán később is, teljesen nyugodt voltam – és mikor már úgy éreztem, hogy helyzetem nagyon nehéz – egyszerűen azt mondtam magamnak, hogy nem szabad kétségbeesni, hanem örülni kell, mert az Úr Jézus meghallgatta kérésemet.”³

Tudta, hogy népének szolgálata áldozatot követel, s minél inkább növekedtek a rábízottak megpróbáltatásai, a meghátrálás helyett annál inkább növekedett benne az eltökéltség arra, hogy magára veszi népe szenvedéseinek keresztjét. Ez a szenvedésátvállalás legközelebbi szerettei irányában kezdődött meg az életében. Pozsonyi letartóztatása után a Vasútigazgatóság Kempelen utcai pincéjéből sebtében kialakított börtönben élte át a következőket: „Még amikor a Kempelen utca pincéjében ültem, és megismerkedtem vendéglátóim szisztémájával [azaz éhezés és különféle szekatúrák, verés – M. I.], borzadva gondoltam arra, hogy Ti is ilyen helyzetbe kerüljétek. És itt igazán mondom, hogy szinte megbolondultam, ha arra gondoltam, hogy a gyerekek ilyen szenvedésen kellene átmenjenek. És imádkoztam, kérve az Úr Jézus legirgalmasabb Szívét, hogy óvjon meg Titeket – és ez az aggodalom érettetek és a gyerekekért, az apának, a szülőnek az aggodalma volt ártatlan gyermekeiért.”⁴

A rab Esterházy tehát Isten irgalmasságában bízva imádkozott övéiért, és saját sorsában mintegy magára vállalta szerettei szenvedését is. Ugyanezen okból vállalta magára az elítéléséhez kapcsolódó koholt vádakat Moszkvában is, ahol megfenyegették, ha nem írja alá a vádira-

¹ Esterházy János szózata az ittmaradó magyarokhoz. *Új Hírek*, 1938. 11. 06., 1.

² *Új Hírek*, 1940. 12. 24., 1.

³ *Esterházy János levele nővéréhez, Lujzához.* (Az Esterházy család tulajdonában.)

⁴ *Uo.*

tot, szeretteit is ide deportálják. A gyermekei és családja iránt érzett édesapai aggodalomhoz hasonló felelősséggel gondolt a szlovákiai magyar népcsoportra is, melynek tagjait következetesen testvéreiként szólította meg. Ez a lelkiület kísérte őt végig a fogolytáborok és börtönök sokaságán. A szovjetunióbeli kegyetlen bánásmód idején tudatosult benne a hit és az ima ereje, amely képes volt felülmúlni a legkegyetlenebb börtönkörművényeket is.

Az 1946-os moszkvai elítélése után vagonban szállították Észak-Szibéria Knyazs Pogoszt-i koncentrációs táborába. Húga, Mariska naplójában ezt olvashatjuk erről a transzportról: „Útközt fogolytársai mindenét elrabolták, úgyhogy anyaszült meztelenül, egy ócska katonakabátban érkezett a táborba. Társai mind megrögzött gonosztevők voltak. Káromkodtak, átkozódtak, trágárságokat beszéltek és Jánost csúfolták, amiért ő folyton imádkozik.”⁵

Minden földi értékétől megfosztva egy szibériai haláltáborban kellett újakezdenie életét. Egyedül hitétől nem tudták megfosztani. Ez világlik ki első, családjához eljutó, életjelként küldött üzenetéből is, melyből szerettei csak két évvel elhurcolása után értesülhettek sorsáról és hollétéről. Ez az üzenet egy 1947 őszén Lengyelországon keresztül érkezett cédula volt, melyen lengyelül írva a következő szöveg olvasható: „János kéri, adják tudtára anyjának (Etusnak, gyermekeinek – János, Alice és Lulunak), hogy egészséges vagyok. 10-et kaptam. Segítséget kérek. Talán Cesia segíthetne kijutni. Hitemet nem veszítem. Az Úr Isten és minden szentjeink segítenek itt. Imádkozom értetek és mindenkiért. Áldalak és öllelek mindannyitokat. Bibi. [Esterházy János gyermekkori beceneve a családban – M. I.]”⁶ Esterházy tehát a kegyetlen szibériai Gulagból küldött üzenetében is arra ügyelt, hogy szeretteit vigasztalja. Értük és mindenkiért imádkozva üzent: ne aggódjanak érte. Pedig az itthon maradottnak volt miért aggódnuk. A vele együtt elhurcolt egyik pozsonyi magyar, Csáky Mihály, akinek csodával

határos módon sikerült hazajutnia Szibériából, így emlékezett a Szovjetunióban rabságban eltöltött időszakra: „Siralmasnál siralmasabb viszonyok uralkodtak ott. A Közép-Európából idekerült foglyok, ki gyorsabban, ki lassabban, minden reményüket veszítve fokozatosan vetkőztek ki emberi mivoltukból, törtek le testileg-lelkileg. Nem úgy Esterházy. Ahogy süllyedtek a többiek, úgy emelkedett ő, úgy nőtt napról napra, és lett közéleti férfiből a szó legnemesebb értelmében: emberré. Ugyanolyan sanyarú sorsban volt, mint a többi, mégis talált módot, hogy rajtuk segítsen, megossza elégtelen ebédjét, tanácsal lássa el őket, és példát mutasson. Levetette az emberi gyarlóságokat, és csak a magasabb, szentebb célok érdekelték.”⁷

A szovjet koncentrációs táborokban azonban Esterházyt a kegyetlen külső körülményeknél is jobban izgatta fogolytársainak lelki állapota, s bár fizikailag a kimúlás szélére jutott, maradt ereje arra, hogy sorstársaiért imádkozzon, vigasztalja, bátorítsa őket. Egyik fogolytársa az ártatlanul szenvedő Krisztushoz hasonlította őt,⁸ az előbb idézett Csáky Mihály pedig feljegyezte róla, hogy ő ezen embertelen körülmények közepette „mély keresztény hitét, megrendíthetetlen magyar meggyőződését és határtalan bizalmát az igazság győzelmében, fogolytársai vigasztalására és felemelésére” fordította.⁹

1948 márciusában súlyos tüdőbajjal, kilukadt tüdővel és ólomtól mérgezett testtel szállították őt a szangorodok-protoka-i kórháztáborba, ahol „...csupasz deszkapriccsen feküdt tetvesen, s ahol patkányok szaladgáltak rajta. Magas lázban, éhségben, orvosság nélkül”.¹⁰ A súlyos beteg és az éhhalál szélén álló Esterházynek a gondviselés segített túlélni az embertelen lágeri körülményeket: „1947 telén a lágerkórházban egy grodnói lengyel professzorral összebarátkozott. Ez az idős úr szívbajos volt. János haláláig ápolta, és miután meghalt, levelet írt a feleségének. Az asszony férjének csomagokat küldött, amelyeket az megosztott Jánossal. Az özvegy

⁵ Mycielskiné Esterházy Mária naplója (1949. 05. 24.). *i. m.* 2008, 45.

⁶ *Uo.* (1949. 05. 02.) [29–32.] 29.

⁷ Csáky Mihály: Hősiesség a 20. században. *Új Hungária*, 1959. 05. 30. 1.

⁸ Hetényi József: A magyarok szenvedő Krisztusa volt. In: *Kegyelem életfogytig... i. m.* 2008, [156–159.] 156.

⁹ Csáky *i. m.* 1959, 1.

¹⁰ Mycielskiné Esterházy Mária naplója (1949. 05. 24.). *i. m.* 2008, 46.

megköszönte a levelet, és a csomagokat ezen túl Jánosnak küldte. Zsírt, vaját, cukrot, hagymát stb. küldött, és ez tartotta őt életben” – írja feljegyzéseiben húga, Mariska.¹¹

Itteni rabtársa, a Vas megyéből elhurcolt Hetényi József visszaemlékezéseiből tudjuk, hogy a testileg „szánalmasan lesoványodott”, „csont és bőr”, összetört fizikumú Esterházy János „csodálatos türelemmel viselte” szenvedéseit, és súlyos tüdőbetegsége ellenére is sugárzott belőle a lelki erő. Panaszkodni senki nem hallotta őt. „Mint egy jó apa”, amint ereje engedte, azonnal hozzáfogott fiatal magyar fogolytársa neveléséhez, tanításához.¹² Esterházy hazatérte után ezekkel a szavakkal mesélt hűgának lágerbeli rabtársairól: „Igaz barátságban és szeretetben éltünk. Én voltam a legidősebb, és mindenki János bácsinak szólított. Nagyon megszerettem őket – és igen nehéz volt a szívem, amikor ők ott maradtak.”¹³

Nem csoda, hisz János nemcsak figyelmes szeretettel nevelte, vigasztalta rabtársait, de sorukban is osztozva szükség esetén saját kenyér-adagját is megosztotta velük annak ellenére is, hogy a politikai és hadifoglyokon kívül számtalan bűnöző is volt a táborokban, akinek a társasága újabb szenvedést okozott számára. A végén az örök is felfigyeltek arra, hogy mennyit imádkozik, de nem bántották emiatt. Azt hitték róla, hogy pap. „Csak ismerd be, hogy bátyuska vagy, nem lesz semmi bajod. Nem vagyok bátyuska, hogyan lehetnék, hisz feleségem van, gyermekeim. Attól lehetsz nyugodtan bátyuska, csak ne tagadd! Nem tudták megérteni, hogy aki nem pap, miért imádkozik annyit” – jegyzi fel a bátyjával való beszélgetést követően naplójába Mariska.¹⁴

Miközben maga is a halált várta, egy mellette haldokló, lett nemzetiségű fiatalemberért kilencedet imádkozott, aki szinte már alig adott életjelet magáról, ezért mindenki lemondott róla. Esterházy erős hitéből fakadó imáinak köszönhetően azonban a haláltól csodálatosan megmenekülve, váratlanul visszanyerte egészségét, és túlélve a Gulagot, megélte a táborból való hazajutás örömét is.¹⁵

Miután a csehszlovák kormány kérésére a szovjet hatóságok kiadták Esterházyt, úgy érezte, eljött számára a szabadulás órája. A szülőföldre való visszatérés örömét nem ronthatta el az sem, hogy idehaza szerzett tudomást a felette távollétében kimondott halálos ítéletről. Az akkor kapott imakönyvében erről a tényről röviden csak ennyit jegyzett fel: „No majd meglátjuk!” – mintegy jelezve, hogy biztos benne, az ő sorsa nem emberek, hanem az Isten kezében van. Külsője annyira megváltozott, hogy húga, Mária sem ismerte őt fel, de nem ismert rá a bátyja lelkében végbemenő átalakulásra sem: „Ez az ember, aki visszajött, már nem az, akit elvittek. Ez egy teljesen más ember, egekig érő különbséggel az előzőhöz képest. Nemesebb, fegyelmezettebb, a szenvedés által megpróbált, melyből Isten segítségével győztesként került ki. Teljes egészében Istenre koncentrált lélekkel. Száz százalékban férfi, száz százalékban katolikus. Hogyan ismerhettem volna fel, hisz a sok átélt szenvedés és küzdelem testi valóját is teljesen tönkretette.”¹⁶

Kegyelmi kérvényére válaszként a végrehajtást felfüggesztették, ő pedig egy rövid időre kórházba került. Ekkor, az eddigi átélt szörnyű szenvedések súlyával terhelve sem hátrált meg, s nem fogadta el a számára itt felajánlott, Nyugatra való szökési tervet. Húga, Mariska minderről röviden a következőket jegyezte fel naplójába: „A sötétség beálltával ki kellene surrannia a kórházból, Jimmy [egy angol diplomata – M. I.] várná autójával, és elvinné Bécsbe. [...] De János nem akarja. Oly boldog, hogy itthon van, hogy más nem kell neki. Ezt értem – mert én is úgy vagyok vele.” Később hozzátette: „Bár ne lettem volna! Rá kellett volna beszélni! Ha elég energikus lettem volna, talán elment volna...”¹⁷

Ez a döntés minden eddiginél nehezebb volt Esterházy számára, hiszen súlyos betegen a Szibériából hozott tbc miatt kétoldali tüdőkavernája, illetve az érvényben lévő halálos ítélet miatt az élet és a halál között kellett választania. Ha elmegy, egy svájci tüdőszanatóriumban talán

¹¹ Uo.

¹² Hetényi i. m. 2008, 156–159.

¹³ Esterházy János levele nővéréhez... i. m.

¹⁴ Mycielskiné Esterházy Mária naplója (1949. 05. 25.). i. m. 2008, [48–51.] 49.

¹⁵ Esterházy János levele nővéréhez... i. m.

¹⁶ János Esterházy *węgiersko-polski meczennik*. Szerk. Molnár Imre. Budapest–Warszawa (Varsó), METEM, 2015, 36.

¹⁷ Mycielskiné Esterházy Mária naplója (1949. 06. 17.). i. m. 2008, [56–57.] 56.

meg tudták volna gyógyítani. Ha marad, a kivégzés vagy a szenvedések okozta lassú pusztulás vár rá. Ő mégis a maradást választotta, híven korábban elmondott, most minden tekintetben beigazolódó szavaihoz: „Mi a történelmünkől megtanulhattuk azt is, hogy csak az olyan törekvés jut diadalra, melynek mártírjai vannak.”¹⁸

Miután halálos ítéletét életfogytiglani börtönbüntetésre változtatták, otthoni börtönbüntetésének kezdetétől a bíróság az 1950. április 26-i dátumot jelölte meg, nem számítva be Esterházy Szovjetunióban letöltött éveit sem. Rabságának idejét, több visszautasított amnesztiakérelem után, 1955-ben huszonöt évre mérsékeltek. Mariska, látva testvére állapotának egyre rosszabbra fordulását, keserűen írta Lujza nővérének: „Hat hét alatt 6 kg-t fogyott, alig 47 kiló! Ebben a tempóban meddig bírhatja ki?! Ez már valóban túl sok. Hogy lehet valakit ennyire kínozni?”¹⁹ Újabb kegyelmi kérvényekkel próbált könnyítést (büntetésfelfüggesztést) kieszközölni bátyja számára, eredménytelenül. Mária a rendszer s az azt fenntartó kommunista intézményektől kapott megaláztatások, a keserű csalódások hatására így írt egyik levelében: „Semmit, abszolút semmit sem lehet tenni ebben a rendszerben, amely úgy tartja, hogy a kegyelem nem könyörület megnyilvánulás és megadása csak akkor lehetséges, ha a büntetés már betöltötte nevelői feladatát – szó szerint ezt írták nekem válaszul számos kérvényem egyikére. A Jóisten tudja, mit cselekszik – de elgondolni is szörnyű, hogy ő milyen borzasztóan szenved ilyen körülmények közepette.”²⁰

Esterházynek szakszerű orvosi ellátás nélkül, továbbra is súlyos betegen kellett végigjárnia a Csehszlovákia börtönein keresztül vezető kálváriáját. Afféle kísérletként gyógyszereket szedettek vele, ám ezek szennyezettségük miatt tüdejének nem segítettek, a gyomrát pedig tönkretették. Ritka alkalommal élelmiszersomagot engedélyeztek számára, a könyvektől viszont eltiltották. Helyette magánzárkára ítélték, mivel

„a parancs ellenére más cellákban tartózkodott”. Lipótvári börtöntársai elmondták, Esterházy akkor tartózkodott más cellában, amikor az ott fogva tartott papok titokban misét celebráltak a bebörtönzötteknek.²¹

Lénár Károly atya, akit lukanényei plébánosként tartóztattak le, a börtönben való találkozásukról így beszélt az egyik vele készített interjúban: „Lipótváron a börtön kórházában találkoztam vele. Ott is példát adott a többieknek. Titokban miséztünk a börtön vaságyán, a rozsdás kanál volt a kehely. A jobb érzésű örök csempészték be a bort, és a legmegbízhatóbb civil rabtársaink – élen Esterházy gróffal – hordták szét az Oltáriszentséget a többi fogolynak.”²²

Erről tett tanúságot František Mikloško szlovák keresztény politikus is, aki egy szintén bebörtönzött katolikus paptól, Jan Mastiliaktól hallotta, hogy a titokban tartott szentmisék után a „konszokrál” (átváltoztatott) Kenyeret [az Oltáriszentséget – M. I.] a súlyos beteg Esterházynek adták át megőrzésre. „Miután másik szobába helyezték, magával vitte a kenyérdarabkákat, hogy éjjel egyedül is magához vehesse Isten testét. Egyszer azzal vitte vissza a szentséget a plébánosnak, hogy a szobában olyan durván beszélnek, nem meri magánál tartani.”²³ Mária szinte megdöbben azon, hogy fivére a szenvedések közepette milyen megbékélt és belenyugvó lélekkel viseli sorsát. Több alkalommal is megjegyezte az általa írt levelekben, hogy fivére lelki tartását már önmagában egy csodának tartja. Nyomát sem látja benne a haragnak vagy bosszúvágnak: „Megkérdeztem, nem érez-e gyűlöletet vagy bosszúvágyat azok iránt, akik ilyen szörnyű szenvedések tömegét zúdították rá. »No hallod! Miért? Minden úgy van jól, ahogy a jó Isten akarja. Ha Ő jónak tartotta ezt, akkor ez nekem is jó. Ki vagyok én, hogy a jó Isten akaratát ellenezzem?« Ebben a pillanatban kedvem lett volna a kezét megcsókolni. Pedig milyen nagyon emlékezett azelőtt minden megbántásra!”²⁴

¹⁸ *Esti Újság* [értsd: pozsonyi *Esti Újság*], 1939. 05. 14. 1.

¹⁹ Esterházy Mária a ročovi börtönben tett látogatása után írt levele Esterházy Lujzának (Újlak, 1954. 05. 03.). In: *Kegyelem életfogytig... i. m.* 2008, [88–89.] 89.

²⁰ Esterházy Mária levele Esterházy Lujzának (Újlak, 1957. 02. 21.). In: *Uo.* [104–105.] 104.

²¹ Molnár *i. m.* 2010, 346.

²² Lénár Károly atya, *Krisztus bátor hitvallója*. Szerk. Karaffa János – Farkas Zsolt. Dunaszerdahely, Pázmáneum, 2009

²³ Mikloško, František: *Arisztokraták. Életünk*, 1991/6, [546–552.] 548.

²⁴ Mycielskiné Esterházy Mária naplója (1949. 05. 24.). *i. m.* 2008, 47.

Egy látogatás után így számolt be testvére sorsáról: „Szegényke egyszerűen elpusztul ott az éhségtől és a hidegtől, és nincs, egyáltalán nincs mód a segítségre. [...] Most először értetem meg a szavakat: »Féljete azoktól, akik nem csak a testet ölik meg, de a lelket is.« Ők ezt teszik. Az ő lelkét nem tudják hála Istennek, nem, mert ő meg tud bocsátani most is.”²⁵

Ez a lelki tartás nyilvánult meg Esterházy János egyik legnagyobb börtönbeli próbatétele kapcsán is, a Pilsen melletti Bory börtönében. Antonín Zápotocký elnök Csehszlovákia felszabadításának tizedik évfordulója alkalmából kihirdetett általános amnesztiája minden rabtársára vonatkozott, csak őt és egy társát fordították vissza a börtön kapujából a zárka sötétségébe. Társa még aznap öngyilkossági kísérletet hajtott végre.²⁶ Mária csodálkozva jegyezte meg, hogy mindennek ellenére Jánost ez az eset – utólag elmondva – sem rázta meg különösebben, sőt a lelkében megbékélve beszélte el a történeteket. Azt is csodálatosnak találta, hogy bátyja a történeteket ép ésszel ki tudta bírni. Édesanyjának írt levelét ezzel fejezte be: „Eddig csak szerettem, de most már tisztelem is hatalmas lelki erejéért.”²⁷ Mariska számára bátyja lelki tartása kapcsán a legcsodálatosabb megtapasztalás az volt, hogy: „Ő, aki korábban annyira megjegyzett minden sértést, most a mások iránt érzett gyűlöletnek vagy az elutasításnak még az árnyékát is távol tartja magától! Szánakozik azokon, akik valaha is ártottak neki, s fáj neki, hogy oly sok ember van, aki ily módon is megbántja az Istent” – írta édesanyjának szánt egyik levelében.²⁸

2019-ben elhunyt cseh rabtársa, Jan Janků ehhez hasonlóan jegyezte fel róla: „Esterházy nemes méltósággal viselte sorsát, soha nem panaszkodott. Magas, vékony alakja már messziről feltűnt a börtönfolyosón, ahol mindig felemelt fejével, s »messzi néző tekintettel« ment végig. Sovány, szinte áttetsző volt a teste. Különösen az

ujjaira emlékszem. Csak csont és bőr volt rajta. Sokat szenvedett, de ez a szenvedés nem törte meg, mert nagy lelkierővel, egyenes gerinccel viselt el mindent. [...] Esterházy alig beszélt önmagáról. Leginkább, szinte mindig Istenről, s a lelki dolgokról beszélve vigasztalta sorstársait.”²⁹

Mindezt megerősítette Karel Kukul, Esterházy lipótvári, majd mírovi rabtársa is, aki elmondta, hogy a magyar gróft azért tisztelték mindnyájan, mert nem tartotta magát magasabb rangúnak egyetlen elítéltnél sem. Nem tett különbséget köztük sem nemzetiségi, sem egyéb hovatarozás tekintetében.³⁰ Esterházynek szenvedései egyre súlyosbodó keresztjét hordozva arra is volt ereje, hogy a Gulagon eltöltött időhöz hasonlóan idehaza is börtöntársainak – gyakran katolikus papoknak is – példaképe, lelki támasza maradjon. Msgr. Rudolf Bošňák, a nyitrai szeminárium volt rektora, aki szintén Lipótvárott raboskodott ebben az időben, így emlékszik vissza Esterházy Jánosra: „Magatartása példa volt mindnyájunk számára. Belsőleg annyira kiegyensúlyozottan viselte a rabságot, mintha nem is a börtönben, hanem valahol odahaza lett volna. Ő belsőleg volt szabad ember, felül tudott emelkedni mindazon, ami körülvette, s ezt a hitének, a mély Istenhitének köszönhette. [...] Csodálatos lelki egyensúly sugárzott belőle. Ez azt jelenti, hogy belsőleg rendben volt az élete. Tudta, miért szenved. [...] Esterházy hősiezen viselte a szenvedéseket, s egyáltalán nem veszítette el emberit, lelki tartását, méltóságát azzal, hogy éveket kellett a börtönrács mögött töltenie. E belső tartásban és méltóságban az ő mély hite tartotta őt meg. Ő lelkileg győzni tudott.”³¹

Miután Esterházy utolsó kérésének teljesítését, hogy szállítsák haza vagy legalább valamely szlovákiai börtönbe, hogy szülőföldjén halhasson meg, a korábbi kérelmek tucatjaihoz hasonlóan ugyancsak elutasították, 1957. március 8-án Mária táviratot kapott, melyben ez állt: „Értési-

²⁵ Esterházy Mária levele Esterházy Lujzának (Újlak, 1956. 11. 29.). In: *Kegyelem életfogytig... i. m.* 2008, [102–103.] 103.

²⁶ Esterházy Mária levele Tarnowska Erzsébetnek (Újlak, 1955. 06. 29.); Esterházy Mária levele Esterházy Lujzának (Újlak, 1955. 06. 29.). In: *Uo.* 94–96.

²⁷ Esterházy Mária levele Tarnowska Erzsébetnek (Újlak, 1955. 06. 29.). *i. m.* 2008, 95.

²⁸ *Uo.* 47.

²⁹ Maradt egy befejezetlen sakkjátszmám. Beszélgetés Jan Janků, egykori mírovi politikai fogollyal. In: *Kegyelem életfogytig... i. m.* 2008, [159–166.] 161.

³⁰ *A svájci emigrációban élő egykori rabtárs, Karel Kukul levélbeli beszámolója a szerzőnek.* (Kézirat)

³¹ Rudolf Bošňák tanúságtétele. In: *Kegyelem életfogytig... i. m.* 2008, 155.

tem, hogy a fivére J. E. 1957. III. 8-án hunyt el, a holttest el lesz hamvasztva, de nem lesz kiadva a családnak. Aláírás: Parancsnok.”³² Bár Mária mindent megpróbált, fivére hamvait soha nem kapta vissza, még utolsó búcsúlevelét sem, amelyet már csak diktálni tudott egyik orvosának. Ez az orvos később Máriának elmondta, e levélben Esterházy „elbúcsúzott Tőletek, és átadta magát Isten akaratának”. Ezt követően a vele együtt raboskodó Boldog Vasil’ Hopko görögkatolikus püspök karjaiban lehelte ki lelkét 56 évesen, 12 év rabságban eltöltött súlyos szenvedés után. A Gulagon mondott imáinak egyik kérése, hogy ne halhasson meg szentségek nélkül, ezzel beteljesedett.

„Az élő embert büntették, de a halottnak sem tudtak megbocsátani” – írta a hatóságok magatartásáról az Újlakon tartott gyászmise után sógorának, Zygmunt Mycielskinek Mária.³³ A gyász fájdalmát csak egy ismerős szlovák asszony szavai tudták enyhíteni számára, aki mise után azt mondta: „Nem érte, hanem hozzá kellene imádkoznunk!”³⁴ Számos börtönből szabadult rab is megerősítette, hogy bátyja rabként is néma alázattal és állandó imádságban viselte sorsát. Hétköznapi szereteteiért imádkozott, vasárnapi imáit és szenvedéseit jótevőiért és ellenségeiért ajánlotta fel.

Esterházy János földi maradványait csak halála után ötven évvel, 2007-ben sikerült megtalálni Karel Schwarzenberg herceg (Csehország akkori külügyminiszterének) segítségével a prágai motoli temető tömegsírijában. Az orosz legfelsőbb bíróság 1993-ban Esterházy ítéletét semmissé nyilvánította, és rehabilitálta őt. Szülőföldjén azonban az erre vonatkozó többszöri próbálkozás ellenére sem rehabilitálták.

Hamvait 2017. szeptember 16-án, halálra ítélésének hatvanadik évfordulóján az alsóbodoki Szent Kereszt felmagasztalása kápolna sziklasírijában helyezték örök nyugalomra. A szentmise főcelebránsa, Marek Jędraszewski krakkói érsek

2018-ban kezdeményezte boldoggá avatási eljárásának megindítását. A Vatikán 2018 novemberében engedélyezte a mártír gróf boldoggá avatási eljárásának egyházmegyei lefolytatását, s egyben az „Isten szolgája” titulussal ruházta fel őt. Boldoggá avatási eljárása 2019. március 25-én, Gyümölcsoltó Boldogasszony ünnepén vette kezdetét Krakkóban.

Esterházy igazi nagysága abban áll, hogy amit ő tizenkét évnyi politikai pályafutása során mondott és tett, annak a politikai eszménynek az igazságát a következő tizenkét évben szenvedéseivel igazolta, és tette örök érvényűen hitelessé. Minderről gyakorló politikusként egyik 1939-ben elmondott nyilatkozatában még azelőtt beszélt, mielőtt ezek a magyar keresztény küldetést kifejező prófétai szavak beteljesültek volna saját életében: „Mi a történelmünkől megtanulhattuk azt is, hogy csak az olyan törekvés jut diadalra, melynek mártírjai vannak. Végtelenül komoly és rendkívül súlyos időket élünk, amelyekben fokozott a felelősségünk Istenünkkel, nemzetünkkel, családdunkkal, utódainkkal és magunkkal szemben. De vállaljuk ezt a felelősséget. Nem fogunk sem megtörni, sem helytelen utakra tévedni, nem fogunk összeütközésbe kerülni sem az isteni, sem az emberi törvényekkel, mert rendületlen a bizalmunk és hitünk az isteni igazságban. Bízunk a magunk erejében, és emelt fővel hirdethetjük, hogy lelkiismeretünk tiszta, becsületünk érintetlen, nem vétettünk senki ellen, és csak azokat a jogainkat követeljük és védjük, melyeket már a múltban kiharcoltunk és amelyek feltétlenül megilletnek minket... Ha szenvednünk kell magyarságunkért, panasz és zokszó nélkül tesszük ezt, mert mentül szilárdabban állunk ilyen körülmények között Isten adta jogaink alapján, annál értékesebb tagjai leszünk a nagy magyar közösségnek és annál eredményesebben tudjuk majd szolgálni Isten segítségével örök magyar céljainkat.”³⁵

³² Esterházy Mária levele Esterházy Lujzának (Újlak, 1957. 03. 14.). In: *Uo.* [107–109.] 108.

³³ Esterházy Mária levele Zygmunt Mycielskinek (Újlak, 1957. 03. 14.). In: *Uo.* 110.

³⁴ Esterházy Mária levele Esterházy Lujzának (Újlak, 1957. 03. 14.). *i. m.* 2008, 108.

³⁵ *Esti Újság* [értsd: pozsonyi *Esti Újság*], 1939. 05. 14. 1.